

MOKOMOJI PRIEMONĖ NR. 7

STORIES OF VICTIMS OF CHILD LABOUR

1 GRUPĖ

1. [Johnas Alletas](#) pradėjo dirbti tekstilės fabrike, kai jam suėjo 14 metų. Tuo metu, kai 1832 m. gegužės 21 d. jį apklausė Michaelas Sadleris ir jo Bendruomenių rūmų komitetas, jam buvo 53 metai.

Klausimas: Ar galite patvirtinti, kad darbo laikas buvo prailgintas?

Atsakymas: Kai pradėjau dirbti fabrikuose, dirbau apie vienuolika valandų per parą, tačiau laikui bėgant tas laikas buvo prailgintas iki penkiolikos, šešiolikos ir kartais iki aštuoniolikos valandų. Esu matęs, kaip mano paties vaikai atrodo gana judrūs, tačiau savaitės pabaigoje jie tampa išvargę.

Klausimas: Ar jie dirba beveik be pertraukų?

Atsakymas: Visada. Negali būti jokio poilsio.

Klausimas: Ar jie pernelyg mieguisti?

Atsakymas: Labai mieguisti. Vieną vakarą mano jauniausias sūnus paklausė, kiek yra valandų, ir aš jam turbūt atsakiau, kad buvo septynios. Jis pareiškė, „Ak, iki devynių dar liko dvi valandos?“. Aš negaliu to pakęsti. Maniau, kad geriau matyčiau juos numirštančius iš bado, negu taip išnaudojamus. Likus keliems jardams iki durų girdėdavau jį šaukiant „Mama, ar mano vakarienė paruošta?“ ir, kai jį nuleisdavau nuo savo nugaros, jis užmigdavo jos neparagavęs.

Klausimas: Kada tas vaikas pirmą kartą pradėjo dirbti fabrike?

Atsakymas: Kai jam buvo šešeri ar septyneri.

Klausimas: Ar nelaimingi atsitikimai dažniau įvyksta dienos pabaigoje?

Atsakymas: Nelaimingų atsitikimų daugiau matydavau dienai prasidedant nei jos pabaigoje. Buvau vieno iš jų liudininkas. Vienas vaikas dirbo su vilna, tai yra, tvarkė vilną staklėmis. Tačiau, kadangi jis pusiau miegojo, jį pagavo diržas ir įtraukė į stakles. Vieną jo galūnę radome vienoje vietoje, kitą – kitoje, jis buvo sutraiškytas į gabalus. Visas jo kūnas buvo įtrauktas į stakles ir sumaitotas.

EUROPOS ISTORIJOS NAMAI

2. **Elizabeth Bentley** gimė 1809 m. Lidse. Ji pradėjo dirbti linų fabrike būdama šešerių. 1832 m. birželio 4 d. Elizabeth apklausė Michaelas Sadleris ir jo Bendruomenių rūmų komitetas. Ji papasakojo, kaip darbas karšimo patalpoje smarkiai sugadino jos sveikatą: „Ten buvo tiek daug dulkių. Dulkės patekdavo man į plaučius, o ir darbas buvo labai sunkus. Mano sveikata taip suprastėjo, kad kai traukdavau krepšius žemyn, man išnirdavo kaulai.“ Ji paaiškino, kad dabar yra „labai suluošinta“. Ji pridūrė: „Tai prasidėjo kai man buvo maždaug trylika metų ir nuo to laiko sveikata tik prastėja.“

- Klausimas:** Kokios buvo tavo darbo valandos?
Atsakymas: Kadangi buvau vaikas, dirbdavau nuo penktos ryto iki devintos vakaro.
- Klausimas:** Kiek laiko buvo skiriama valgymui?
Atsakymas: Mums buvo skirta keturiasdešimt minučių vidurdienį.
- Klausimas:** Ar turėdavote laiko pusryčiams ar atsigerti?
Atsakymas: Ne, valgydavome, kada galėdavome.
- Klausimas:** Ar turėdavote laiko pavalgyti?
Atsakymas: Ne; buvome priversti maistą palikti arba pasiimti namo, o jei nepasiimdavome, prižiūrėtojas jį paimdavo ir atiduodavo kiaušiams.
- Klausimas:** O jei dirbdavote šiek tiek mažiau ar pavėluodavote, ką jie darydavo?
Atsakymas: Mus lupdavo.
- Klausimas:** Kokį darbą dirbai?
Atsakymas: Buvau svėrėja karšimo patalpoje.
- Klausimas:** Kiek laiko ten dirbdavai?
Atsakymas: Nuo pusės šešių iki aštuntos vakaro.
- Klausimas:** Kaip atrodo karšimo patalpa?
Atsakymas: Dulkėta. Per dulkes negali matyti vienas kito.
- Klausimas:** Ar darbas karšimo patalpoje paveikė tavo sveikatą?
Atsakymas: Taip; ten buvo tiek daug dulkių. Dulkės patekdavo man į plaučius ir darbas buvo labai sunkus. Mano sveikata taip suprastėjo, kad kai traukdavau krepšius žemyn, man išnirdavo kaulai.
- Klausimas:** Dėl šio darbo esi labai suluošinta?
Atsakymas: Taip, esu.
- Klausimas:** Kada tai prasidėjo?
Atsakymas: Tai prasidėjo kai man buvo maždaug trylika metų ir nuo to laiko sveikata tik prastėja. Kai mirė mano mama, savimi pasirūpinti turėjau pati.
- Klausimas:** Kur dabar gyveni?
Atsakymas: Vargšų prieglaudoje.
- Klausimas:** Visiškai nebegali dirbti gamyklose?
Atsakymas: Taip.
- Klausimas:** Būtum norėjusi dirbti tol, kol būtum galėjusi nuo pat ankstyvo amžiaus?
Atsakymas: Taip.
- Klausimas:** Ir tu padėjai savo našlei mamai tol, kol galėjai?
Atsakymas: Taip.

2 GRUPĖ

1. [Johnas Birley](#) gimė 1805 m. Betnal Grine, Londone. Jo tėvas mirė, kai berniukui buvo dveji. Jo mama susirgo, o 1810 m. jis ir jo sesuo buvo išsiųsti į Betnal Grino prieglaudą. Vėliau Birley sakė: „Gaudavome gero maisto, geras lovas ir būdavome laisvi du ar tris kartus per savaitę. Mus mokė skaityti ir visais atžvilgiais gerai su mumis elgėsi.“

„Tais pačiais metais kai mirė mano mama, man buvo šešeri ar septyneri metai, atėjo vyras, kuris ieškojo pameistrių parapijai. Mums visiems buvo liepta ateiti į valdybos patalpas. Mūsų buvo apie 40. Prie stalo sėdėjo, sakyčiau, apie dvidešimt ponų su rašikliais ir popieriaus lapais prieš juos. Mus kvietė pavardėmis vieną po kito. Visi buvome išsirikiavę į eilę prieš juos. Pakvietė mane. Žengiau į patalpos vidurį. Vyras tarė „Na, Johnai, esi puikus jaunuolis. Ar norėtum vykti į kaimą?“ Jis atsakė: „Taip, pone.“

Birley buvo nugabentas į Bakstoną, Derbišyre. „Atvykome į Bakstoną sekmadienį, ketvirtą valandą popiet. Ten mūsų laukė dengtas vežimas. Visi sulipome ir nuvykome į pameistrių namus Litono fabrike, maždaug už šešių mylių nuo Bakstono. Vežimas sustojo ir mes nužygiavome prie namo, kur pamatėme šeiminką, išėjusį mus apžiūrėti ir nurodyti, kur mus apgyvendinti. Gavome vakarienę. Buvome labai alkani, bet negalėjome valgyti. Tai buvo Derbišyro sklindžiai, kurių nebuvo niekada matę. Jie buvo rūgštūs kaip actas.“

Johnas Birley suprato, kad tapo mokiniu Kresbruko fabrike. „Įprastas darbo laikas buvo nuo penktos ryto iki devintos ar dešimos vakaro; o šeštadieniais dirbdavome iki vienuoliktos, o ir kartais iki dvyliktos valandos nakties; sekmadieniais turėdavome valyti įrangą. Pusryčiams laiko nebuvo skirta, per vakarienę negalėdavome atsisėsti ir neturėdavome laiko arbatai. Eidavome į fabriką penktą valandą ir dirbdavome iki aštuntos ar devintos valandos, kol mums atnešdavo pusryčius, kurie buvo pavandenijusi košė su avižiniais sklindžiais ir svogūnais dėl kvapo. Vakarienė buvo Derbišyro sklindžiai, supjaustyti į keturias dalis ir sukrauti į dvi krūvas. Vienoje krūvoje sklindžiai buvo aptepti sviestu, kitoje – sirupu. Prie sklindžių gaudavome skardines pieno. Išgerdavome pieną ir pasiėmę sklindžius į rankas grįždavome dirbti net neprisėdę. Tada dirbdavome iki devintos ar dešimos valandos vakaro, kol sustodavo vandens ratas. Baigdavome darbą ir eidavome į pameistrių namą, kuris stovėjo už maždaug trijų šimtų jardų nuo malūno. Tai buvo didelis akmenų namas, kurį juosė dviejų ar trijų jardų aukščio siena, jame buvo vienerios durys, kurios būdavo užrakintos. Jame tilpo apie šimtą penkiasdešimt pameistrių.“

Kaip ir su dauguma pameistrių, su Birley buvo elgiamasi labai šiurkščiai: „Ponas Needhamas – šeiminkas – turėjo penkis sūnus: Franką, Charlesą, Samuelį, Robertą ir Johną. Tie sūnūs ir vienas vyras, vardu Swannas – jis buvo prižiūrėtojas – vaikščiodavo po malūną su lazdyno rykštėmis rankose. Kartą Frankas mane taip primušė, kad net pats išsigando. Jis manė, kad užmušė mane. Jis trenkė man per smilkinį ir aš kritau be sąmonės. Kartą jis mane pargriovė ir grasino su lazda. Norėdamas apsaugoti savo galvą, pakėliau ranką ir jis į ją smogė iš visų jėgų. Sulaužė man alkūnę. Man liko žymių ir iki šiol dar skauda, ir skaudės tol, kol būsiu gyvas.“

Birley nusprendė apie šį nemalonumą pranešti Betnal Grino prieglaudai. „Buvau pasiryžęs pranešti Betnal Grino parapijos ponams apie tai, kaip su mumis elgiamasi, ir mes kartu su Johnu Oatsu parašėme laišką ir nunešėme jį į Taidsvelo paštą. Laišką atplėšė ir perdavė senajam Needhamui. Jis mus primušė su gumbuota lazda taip, kad vos galėjome pašliaužti. Praėjus kažkiek laiko po šio įvykio, iš Londono atvyko trys ponai. Tačiau prieš tai, kai mus apžiūrėjo, buvome nuprausti ir sutvarkyti ir mums buvo liepta ponams pasakyti, kad mums patinka dirbti malūne ir su mumis gerai elgiamasi. Tuo metu Needhamas ir jo sūnūs buvo kartu su mumis kambaryje. Jie klausinėjo mūsų apie tai, kaip

EUROPOS ISTORIJOS NAMAI

su mumis elgiamasi. Atsakėme taip, kaip buvo liepta. Nedrįsime sakyti kitaip, nes žinojome, kas mūsų laukia, jei pasakysime tiesą.“

1849 m. vasarą Johną Birley apklausė Jamesas Rayneris Stephensas. Johno pasakojimas apie savo gyvenimą, kai jis būdamas vaikas dirbo Kresbruko malūne, išspausdintas 1949 m. gegužės 19 d. „Ashton Chronicle“.

2. 11 metų mergaitės liudijimas: skyrius „pramoninės eros pradžia“, 43 psl., Kasyklų komisijos tyrimas (1842 m.)

„Trejus metus dirbu kasyklos gilumoje už savo tėtį. Į šachtą turiu nusileisti antrą valandą nakties, į lauką išlipu pirmą arba antrą valandą po pietų. Miegoti einu šeštą valandą vakaro, kad kitą dieną galėčiau vėl pradėti dirbti. Šachtos dalyje, kurioje dirbu, telkinys yra ant stačios nuožulnumos. Kad patekčiau į pagrindinį kasyklos koridorių, su savo nešliu turiu užlipti keturiomis nuovažomis arba kopėčiomis. Mano darbas yra pripildyti keturis ar penkis vagonėlius; kiekviename telpa po du šimtus kilogramų. Kad pripildyčiau penkis vagonėlius, turiu suvaikščioti dvidešimt kartų. Jei neįvykdau savo užduoties, gaunu pylos. Labai džiaugiuosi, kad nebereikia dirbti nes esu visiškai išsekusi.“

3. Patikrinimo protokolas (Luaros departamento archyvas 88 M 21)

„Liepos 27 d. 17 valandą aštuonmetis Jean-Marie Januel buvo rastas dirbantis Sieur Irénée Laurent stiklo gamyloje Voše brigadoje, kuri darbą pradeda 16 valandą ir baigia vidurnaktį... sunkinanti aplinkybė yra tai, kad šis vaikas nelanko mokyklos, neturi knygelės ir nėra įrašytas į darbuotojų registrą, o tai reiškia, jog apgalvotai bandoma nuslėpti šį vaiką nuo mūsų globos.“ „1891 m. gegužės 9 d. 2 valandą nakties, įsitikinę, kad nuo mūsų slepiami vaikai, kurie dirba naktimis, užlipome į palėpę, kuri naudojama kaip miegamasis; ten radome berniuką pavarde Granger Joseph, pasislėpusį lovoje, į kurią jis įšoko su visais drabužiais, kepure ant galvos, apsiavęs batais ir rankoje vis dar laikydamas kablį, naudojamą staklių siūlams traukyti. Kai mes jį apklausėme, iš pradžių jis pareiškė, kad nedirba, o tik miega šitaip apsirengęs, o vėliau, paties p. Perrichon akivaizdoje prisipažino, kad priklauso brigadai, kuri dirba nuo vidurnakčio iki vidurdienio. Kadangi nedrįsime įsiveržti į mergaičių miegamąjį... savo tyrimą nutraukėme, tačiau buvome įsitikinę, kad nuo mūsų slepiamos nepilnametės mergaitės, kurios miega apsirengusios.“

3 GRUPĖ

Williamas Doddas „Pasakojimas apie Williamo Doddo, fabriko luošio, patirtį ir kančias“ (1841)

Būdamas šešerių tapau siūlų durstytoju. Skaitytojas nelabai supras, koks yra siūlų durstytojo darbas, jei jis nežino, kaip veikia vilnos verpimo staklės, vadinamos „bilis“. „Bilis“ yra staklės, savo forma kažkiek primenančios „H“ raidę. Viena pusė yra nejudanti, o kita – judanti ir ją galima pastumti po nejudama dalimi, beveik kaip stalo stalčių. Judama dalis, arba vagonėlis, su šešiais ratais važinėja pirmyn ir atgal trimis geležiniais bėgiais, kaip vagonėlis ant geležinkelio bėgių. Šiame vagonėlyje yra nuo 70 iki 100 verpstų; juos visus suka vienas ratas, kurį valdo verpėjas. Kai verpėjas pastumia vagonėlį po fiksuota staklių dalimi, jis gali nustatyti tam tikrą kiekvienos verpstės iškaršto siūlo ilgį, tarkim 10 arba 12 colių,; tada jis vagonėlį patraukia atgal ir taip suverpia siūlą. Tai padaręs, jis susuka verpalus ant verpsčių, vėl pristumia vagonėlį, kaip pirmiau, ir vėl gauna naujų iškarštų siūlų.

Šiuos iškarštus siūlus, apie dvidešimt vienu metu, siūlų durstytojas suima kaire ranka. Jis juos laiko apie keturis colius nuo vieno galo; kitą galą palieka kabotį; kad galėtų juos sudurstyti, jis ima po vieną siūlą dešine ranka ir klodamas siūlų galus apie 2 colius vieną virš kito delnu įtrina juos visus kartu į drobę. Jis turi būti labai įgudęs, kad staklėse niekada nepritrūktų siūlų. Geras siūlų durstytojas surenka 30–40 špūlių su iškarštais siūlais.

Siūlų durstytojas per dieną pro savo pirštus praleidžia labai daug iškarštų siūlų; kiekvieno sudūrimo metu reikia siūlus įtrinti trijų ar keturių colių plote tris ar keturis kartus; dėl nuolatinės trinties, kai ranka trinami siūlai ant šiurkštaus volo, nusitrina oda ir pradeda kraujuoti pirštai. Padėtis, kurioje stovi dirbdamas siūlų durstytojas, yra tokia: dešinė pėda pastatyta į priekį, o dešinys šonas pasuktas į rėmą; judesys, kurį jis atlieka, judėdamas išilgai priešais rėmą, kad galėtų durstyti siūlus, yra nei į priekį, nei atgal, jis juda šonu savo dešinę šoną visada pasukęs į rėmą. Tokioje padėtyje jis būna visą dieną, o jo rankos, pėdos ir akys nuolat juda. Aiškiai matosi, kad pagrindinis kūno svoris tenka jo dešiniajam keliui; šio kelio sąnarys beveik visada pasiduooda pirmasis.

Aš dažnai dirbdavau prie staklių rėmo, kol vos galėdavau parsigauti namo; tokios būklės mane kryptuojantį pastebėdavo žmonės ir dažnai sustabdydavo gatvėje ir patardavo nebedirbti gamyklose; tačiau aš nebuvau pats sau šeimininkas. Dienos metu dažnai stebėdavau laikrodį ir skaičiuodavau, kiek valandų dar liko dirbti; vakarus leisdavau ruošdamasis kitai dienai – trindavau kelius, kulkšnis, alkūnes ir riešus aliejumi ir pan. Eidavau miegoti ir verkdavau, kol užmigdavau melddamasis, kad Aukščiausiasis mane pasiimtų iki ryto. [...]

Mano kojos iškrypo. Stovint paprasčiausioje padėtyje, kai pėdos viena nuo kitos yra per maždaug 14 colių, keliai ir šlaunys suspaudžiami vienas prie kito, kad kojos sudarytų tarsi arką, kurį išlaiko kūnų. Viena blogybė, atsirandanti dėl to, kad kojos yra sulenktos ir išriestos, yra ta, kad užspaudžiamos kraujagyslės. Viena rimta blogybė, atsirandanti dėl netinkamos kraujotakos, yra ta, kad išdžiūna kaulų čiulpai. Tada pūva kaulai.

1840 m. pavasarį pajutau skausmą dešiniajame rieše; jis atsirado dėl bendro sąnarių silpnumo, kurį sukėlė darbas gamyklose. Sutinimas ir skausmas stiprėjo; ir nors daktarai man davė patarimų, nebuvo jokio rezultato; kadangi kurį laiką buvau be darbo ir mano ištekliai seko, buvau priverstas vykti į Šv. Tomo ligoninę, kurioje manimi buvo labai rūpinamasi ir skiriama daug dėmesio. Netrukus visiems, kurie mane pamatė, tapo aišku, kad man teks greitai atsisveikinti arba su savo ranka, arba su gyvybe. Ligoninės chirurgai surengė pasitarimą ir nusprendė, kad amputacija yra būtina. Liepos 18 d. man buvo atlikta operacija. Ranka buvo nupjauta šiek tiek žemiau alkūnės. Taigi mano planas išbristi iš skurdo ir nebegrįžti į prieglaudą buvo paverstas niekais.

EUROPOS ISTORIJOS NAMAI

Williamas Doddas savo knygoje „Gamyklų sistema. Iliustruota“ (angl. *The Factory System: Illustrated*) (1842) apklausė buvusį Richardo Arkwrighto darbuotoją Johną Reedą

Johnas Reedas yra baisiai suluošintas jaunuolis, gyvenantis Kromforde. Jo graudi istorija yra tokia: „Ponų Arkwrightų medvilnės fabrike pradėjau dirbti būdamas devynerių. Tuo metu buvau tvirtas ir sveikas jaunuolis ir mano visos galūnės buvo tiesios. Iš pradžių per savaitę už 72 valandų darbą gaudavau 2 šilingus. Šiame fabrike dirbau dešimt metų ir mano atlyginimas didėjo iki 6 šilingų ir 3 pensų už savaitę; tai buvo mano didžiausias atlyginimas. Pamažu tapau luošiu; kai būdamas devyniolikos nebegalėjau stovėti prie staklių, turėjau mesti darbą. Visas mano uždarbis buvo apie 130 šilingų ir už šią sumą buvau paverstas apgailėtiniu luošiu, o tie, kurie pasipelnė iš mano darbo, mane išmetė nedavę nei skatiko.“

Jaunuolis, kuris pagal savo prigimtį akivaizdžiai turėjo tapti tvirtai sudėtu vyru, buvo suluošintas pačiame jėgų žydėjime ir visos jo žemiškos viltys buvo sugriautos amžiams! Taip suluošintų žmonių mačiau nedaug. Jis negali pastovėti viena ranka nesiremdamas lazda, o kita į kėdę; jo kojos iškrypusios į visas puses. Jo kūnas nuo kaktos iki kelių yra kaip lankas, primenantis „C“ raidę. Jis nedrįsta eiti iš namų, net jei galėtų – žmonės labai į jį spokso. Dabar jis mokosi gaminti pirmuosius vaikų batus ir tikisi galiausiai iš šio amato išgyventi.

Keletą kartų pasivaikščiojau po šios gražios ir romantiškos vietos apylinkes ir mačiau Arkwrightams priklausančią didingą pilį ir kitus pastatus, ir mintyse negalėjau nepalyginti dabartinės šio turtingos šeimos padėties su jos įkūrėjo kuklia padėtimi 1768 m. Būtų galima tikėtis, kad tie, kurie susikūrė tokią gerovę ir iškilo į tokią aukštą padėtį, kažkiek užjaus savo vargšus luošius. Jeigu jie tiesiog jų nepastebėjo ir jų dėmesys iki šiol nenukrypo į juos, turiu vilties ir tikiu, kad Johno Reedo atvejį jie pastebės.

4 GRUPĖ

1. [Davidas Bywateris](#) gimė 1815 m. Lidse. 1832 m. balandžio 13 d. Bywaterį apklausė Michaelas Sadleris ir jo Bendruomenių rūmų komitetas. Jis paaiškino, kaip ilgai turėjo dirbti: „Pradėdavome pirmadienį pirmą valandą nakties ir dirbdavome iki aštuntos valandos ryto – pusryčių meto; tuomet gaudavome pusvalandį laisvo laiko; paskui dirbdavome iki vidurdienio ir gaudavome pusvalandį, kad galėtume atsigerti; tada darbą baigdavome pusę dvyliktos nakties, kad galėtume pasistiprinti, laiko turėdavome pusantros valandos; tada vėl dirbdavome iki pusryčių, kuriems gaudavome pusvalandį; tada vėl dirbdavome iki pietų – dvyliktos valandos ir gaudavome valandą laisvo laiko; tada baigdavome darbą pusvalandžiui antradienį penktą valandą popiet, kad galėtume atsigerti; tęsdavome darbą iki pusės dvyliktos ir paskui vėl dirbdavome iki trečiadienio ryto penktos valandos.“ Bywateris teigė, kad dėl to atsirado fizinių deformacijų: „Mano keliai tapo labai kreivi.“

Klausimas: Kiek Jums buvo metų kai pradėjote dirbti naktinį darbą garinimo skyriuje?

Atsakymas: Buvau beveik keturiolikos.

Klausimas: Ar galėtumėte šiam komitetui nurodyti, kokį darbą ištvėrėte, kai turėjote dirbti daug valandų?

Atsakymas: Pradėdavome pirmadienį pirmą valandą nakties ir dirbdavome iki aštuntos valandos ryto – pusryčių meto; tuomet gaudavome pusvalandį laisvo laiko; paskui dirbdavome iki vidurdienio ir gaudavome pusvalandį, kad galėtume atsigerti; tada darbą baigdavome pusę dvyliktos nakties, kad galėtume pasistiprinti, laiko turėdavome pusantros valandos; tada vėl dirbdavome iki pusryčių, kuriems gaudavome pusvalandį; tada vėl dirbdavome iki pietų – dvyliktos valandos ir gaudavome valandą laisvo laiko; tada baigdavome darbą pusvalandžiui antradienį penktą valandą popiet, kad galėtume atsigerti; tęsdavome darbą iki pusės dvyliktos nakties ir paskui vėl dirbdavome iki trečiadienio ryto penktos valandos.

Klausimas: Ar tada eidavote namo?

Atsakymas: Ne, miegodavome fabrike.

Klausimas: Kaip miegodavote fabrike?

Atsakymas: Nusivilkdavome visus drabužius, išskyrus marškinius, ir eidavome į šilčiausią fabriko vietą ir ieškodavome kuo sausesnių skudurų.

Klausimas: Ar valgydavote stovėdami?

Atsakymas: Taip, savo krepšelius pasidėdavome ant dėžių.

Klausimas: Ar jūsų galūnės buvo sveikos, kai pradėjote dirbti šį ilgą ir besaikį darbą?

Atsakymas: Taip.

Klausimas: Koks buvo jo poveikis jūsų galūnėms?

Atsakymas: Mano keliai tapo labai kreivi.

Klausimas: Jei būtumėte atsisakęs dirbti ilgas valandas ir būtumėte norėjęs dirbti tik vidutinės trukmės valandas, ar būtumėte pasamdytas tokioje padėtyje?

Atsakymas: Būčiau turėjęs grįžti namo. Būčiau buvęs iš karto atleistas.

Klausimas: Ar gavote kokios nors informacijos, kokios bus pasekmės, jei duosite parodymus?

Atsakymas: Mano prižiūrėtojas pasakė mano broliui, kad jei atvykčiau į Londoną, manęs niekada niekas neįdarbintų, taip pat ir mano brolio. Mano brolis pasakė, kad nieko negali padaryti; bet aš manau, kad kai jis pirmą kartą imsis darbo, kuris jam nepatinka, jis jo atsisakys; nes jeigu dirba visa šeima ir vienas šeimos narys suklysta, atleidžiama visa šeima.

2. **Sarah Carpenter** buvo stiklo pūtiko dukra. Kai jai buvo aštuoneri, jos tėvas mirė ir šeima turėjo persikelti į Bristolio prieglaudą. Sarah vėliau prisimena: „Mano brolis buvo išsiųstas iš Bristolio prieglaudos taip pat, kaip dauguma kitų vaikų – pilnais vežimais. Mano mama dvejus metus nežinojo, kur jis buvo. Jį pasiėmė nakties glūdumoje be jos žinios, o parapijos pareigūnai nesakydavo, kur jis yra.“

Po poros metų ji pradėjo dirbti kartu broliu Kresbruko fabrike: „Mūsų įprastinis mastais buvo sklindžiai. Jie buvo stori ir rupūs. Tie sklindžiai buvo sudedami į skardines. Ant jų buvo užpilama virto pieno ir vandens. Tai buvo mūsų pusryčiai ir vakarienė. Mūsų pietūs buvo bulvių apkepas su virta kiaulienos kumpiu – gabalėlis šen, gabalėlis ten – buvo taip riebu, kad vos galėdavome valgyti, nors būdavome tokie alkani, kad valgytume bet ką. Arbatos nei sviesto akyse neregėjome. Kartą per metus gaudavome sūrio ir juodos duonos. Valgyti gaudavome tris kartus per dieną, nors keldavomės penktą valandą ryto ir dirbdavome iki devintos valandos vakaro.“

Bausmės fabrike buvo labai griežtos: „Pagrindinis karšėjas buvo Thomas Birksas; bet jo niekas kitaip nevadindavo kaip Velnias Tomas. Jis buvo labai blogas žmogus; šeimininkas jį skatindavo blogai elgtis su visais darbininkais, bet ypač su vaikais. Dažnai matydavau, kaip jis nuplėšdavo drabužius didelėms mergaitėms, septyniolikos ar aštuoniolikos metų amžiaus, ir užsivertęs jas sau ant kelio perdavo ranka matant berniukams ir vyrams. Visi jo bijojo. Jis niekada mums neleisdavo kalbėti. Kartą jis smarkiai pagriuvo ir mes buvome labai patenkinti. Norėjome, kad jis mirtų.“

Kai kurie vaikai bandė pabėgti. „Kai nedarbome fabrike, mus užrakindavo, nes bijojo, kad galime pabėgti. Vieną dieną durys buvo paliktos neužrakintos. Charlotte Smith pasisiūlė būti vade, jei kiti vaikai seks paskui. Ji išėjo, tačiau niekas nesekė paskui. Šeimininkas apie tai sužinojo ir pasiuntė jos ieškoti. Jis paėmė drožinėjimo peilį ir, pačiupęs mergaitę už plaukų, nurėžė juos prie pat galvos. Jie nurėždavo plaukus visoms, kurias pagaudavo besikalbančius su vaikiniais. Šis plaukų nurėžimas buvo siaubinga bausmė. Mes jo bijojome labiau nei bet kurios kitos bausmės, nes mergaitėms plaukai buvo jų pasididžiavimas.“

Sarah Carpenter kalbino Jamesas Rayneris Stephensas 1849-ųjų vasarą. Sarah pasakojimas apie savo gyvenimą, kai ji būdama vaikas dirbo Kresbruko fabrike, išspausdintas 1849 m. gegužės 19 d. „Ashton Chronicle“.

5 GRUPĖ

IŠTRAUKOS IŠ KNYGOS. Roberto Blincoe memuarai (1828)

1799-ųjų vasarą pasklido gandas, kad bus sudarytas susitarimas tarp bažnyčios seniūnų, Šv. Pankracijaus prieglaudos prižiūrėtojų ir netoli Notingamo įsikūrusio didžiojo medvilnės verpimo fabriko savininko. Vaikams buvo pasakyta, kad atvykę į medvilnės verpimo fabriką jie taps damomis ir ponais: jie bus maitinami kepsniais ir pyragais, galės jodinėti šeimininko žirgais, nešios sidabrinius laikrodžius, o jų kišenės bus pilnos grynųjų. 1799-ųjų rugpjūtį aštuoniasdešimt berniukų ir mergaičių, kuriems buvo suėję septyneri ar kurie buvo laikomi septynmečiais, tapo parapijos pameistrais iki tol, kol jiems suėjo dvidešimt vieneri.

Jaunieji atvykėliai buvo nuvesti į erdvų kambarį su ilgais, siaurais stalais ir mediniais suolais. Jiems buvo liepta sėstis prie stalų – berniukai ir mergaitės atskirai. Vakarienei patiekta pieniškos košės, kuri buvo itin mėlyno atspalvio. Duona buvo pusiau ruginė, labai juoda ir tokia minkšta, kad jie vos įstengė ją nuryti, nes ji vis lipo prie dantų. „Kurgi mūsų kepsniai ir pyragai?“, klausė jis savęs.

Atvyko fabriko pameistrai. Berniukai vilkėjo tik marškinius ir kelnes. Jų šiurkštūs marškiniai prie kaklo buvo visiškai atsegti, o jų plaukai atrodė taip, tarsi būtų retai matę šukas, o gal ir iš viso nebuvo jų matę. Mergaitės, kaip ir berniukai, neavėjo batų ir nemūvėjo kojinių. Vos tik įėję kai kurie senieji pameistrai pastebėjo atvykėlius, tačiau daugelis jų pirmiausia ieškojo savo vakarienės, kurią sudarė šviežios bulvės, išdalytos prie langelio, kuris atsidarė iš virtuvės į bendrąjį kambarį.

Stalų nedengė jokios staltiesės, prie kurių naujieji atvykėliai buvo pripratę prieglaudoje. Nebuvo nei lėkščių, nei peilių, nei šakučių. Gavę ženklą pameistrai skubėdavo prie šio langelio ir kiekvienas priėjęs paimdavo savo davinį ir grįždavo į savo vietą prie stalo. Blincoe su išgąsčiu žiūrėjo, kaip berniukai išsitraukdavo priekinę savo marškinių dalį ir, laikydami ją abiem rankomis, pasiimdavo vakarienei skirtas karštas virtas bulves. Mergaitės, kiek padoriau, laikydavo savo nešvarias, riebaluotas prijuostas, kurios buvo permirkusios riebalais ir purvu, ir, gavusios savo davinį, sprukdavo kuo greičiau į savo vietas, kur godžiai prarydavo savo davinį, ir atrodė, kad nerimastingai dairėsi gauti dar daugiau. Po to, išalkę pameistrai bėgo prie atvykėlių stalų ir godžiai surijo viską iki paskutinės duonos kriauklės ir paskutinio košės trupinio. (...)

Kambarys, kuriame buvo apgyvendintas Blincoe ir dar keletas berniukų, buvo keletu laiptelių aukščiau. Miegui buvo skirtos į vaikiškas panašios lovos, sudėtos dviem aukštais visame kambaryje. Pameistrai miegojo po du vienoje lovoje. Valdytojas pasikvietė atvykėlius ir kiekvienam paskyrė po lovą ir lovos kaimyną, tačiau neleido nė vienai porai naujų atvykėlių miegoti kartu. Berniukas, su kuriuo Blincoe turėjo kartu miegoti, vikriai šoko į savo guolį ir, nesukalbėjęs poterių bei netaręs nei žodžio, užmigo Blincoe dar nė nespėjęs persirengti. Įslinkęs į lovą, jis pajuto savo miegančio lovos kaimyno taukuotą drabužių ir riebaluotos odos dvoką ir vos neapsivėmė. (...)

Blincoe buvo skirta salė, kuriai vadovavo vyras pavarde Smithas. Pirmoji jam pavesta užduotis buvo surinkti ant žemės nukritusią palaidą medvilnę. Atrodė, kad negali būti nieko lengviau, ir Blincoe uoliai ėmėsi darbo, nors jį labai gąsdino besisukančios staklės ir jų keliamas triukšmas, o dėl dulkių ir pūkų jis vos įstengė kvėpuoti. Kadangi buvo neįpratęs prie smarvės, jam greitai pasidarė bloga, o nuo nuolatinio lankstymosi skaudėjo nugarą. Todėl Blincoe leido sau atsisėsti; tačiau šis veiksmas, kaip jis greitai sužinojo, medvilnės fabrikuose buvo griežtai draudžiamas. Jo prižiūrėtojas Smithas liepė jam visuomet būti ant kojų. Blincoe taip ir darė iki dvyliktos, t. y. be pertraukos šešias su puse valandos.

Padirbęs minėtą darbą, Blincoe buvo paaukštintas į svarbesnes pervijimo mašinos prižiūrėtojo pareigas. Kadangi buvo per žemas, kad stovėdamas galėtų pasiekti savo darbus, jis buvo pastatytas

EUROPOS ISTORIJOS NAMAI

ant pakyls. Kad ir kiek besistengtų, jam niekaip nepavykdavo pavyti staklių. Vargšelis veltui skundėsi, kad ne jo jėgoms judėti greičiau. Iš prižiūrėtojo jis sulaukdavo itin skaudžių smūgių. Kaip ir su juo dirbantys pameistrai, Blincoe visiškai priklausė nuo prižiūrėtojų gailėsčio, o pastarieji, kalbant apskritai, buvo žiaurūs, sužvėrėję, beraščiai banditai. Blincoe pasiskundė vadovui Bakeriui, tačiau iš jo susilaukė tik šių žodžių: „dirbk gerai ir tavęs nemuš“. Už Blincoe atsakingas prižiūrėtojas per nustatytą laiką turėjo atlikti tam tikrą kiekį darbo. Jei visi vaikai neatlikdavo jo paskirtų užduočių, kaltė būdavo suverčiama prižiūrėtojui ir jis buvo atleidžiamas.

Kalvis vardu Williamas Palfrey, kuris gyveno Litone, dirbo žemiau Blincoe salės esančioje salėje. Jį labai trikdydavo berniukų klyksmai ir riksmi. Pasak Blincoe, iš viršutinio į apatinį aukštą dažnai sruveno kraujas. Nebegalėdamas girdėti vaikų klyksmų Palfrey taip smarkiai belsdavo į grindis, kad net lentos iššokdavo, ir šaukdavo: „Kokia gėda! Kokia gėda! Ar jūs norite nužudyti vaikus?“. Tokiais savo veiksmais žmogiškasis kalvis pristabdydavo sužvėrėjusių prižiūrėtojų žiaurumą, tačiau tik tol, kol jis dirbdavo ceche. Bet septintą valandą jis išeidavo namo, ir vos tik Woodwardas, Merrickas ir Charnockas pamatydavo, kad jo nebėra, imdavo be atvangos mušti ir daužyti pameistrius. (...)

Mergaitė vardu Mary Richards, kuri tuo metu, kai išvyko iš prieglaudos, buvo laikoma išskirtinai gražia ir kuriai dar nebuvo nė dešimties, prižiūrėjo siūlų vėrimo stakles, po kuriomis, maždaug pėda nuo grindų, buvo įtaisytas rėmus sukantis horizontalus velenas. Vieną vakarą jos prijuostė įsisuko į veleną. Akimirksniu vargšėlę pagriebė nenumaldoma jėga ir parbloškė ant žemės. Iš jos pasigirdo širdį draskantys klyksmai. Blincoe – desperatiškas ir bejėgis siaubo scenos stebėtojas – puolė prie jos. Jis pamatė, kaip ją suko ir suko velenas, girdėjo, kaip jos rankų, kojų, šlaunų ir kitų kūno dalių kaulai vienas po kito traškėjo ir sutrupėjo, regis, į mažiausius šipulius, staklės vis labiau įtraukė jos kūną, jos kraujas užliejo visą rėmą ir tekėjo per grindis, o jos galva, rodės, buvo sutraiškita į gabalėlius. Pagaliau jos sumaigytas kūnas buvo taip greitai suspaustas tarp veleno ir grindų, kad, nuslūgus vandeniui ir ratams nušokus nuo bėgių, jis sustabdė pagrindinį veleną. Kai ją ištraukė, visi jos kaulai buvo sulaužyti, o galva siaubingai sutraiškita. Mergaitę išnešė beveik be gyvybės ženklų.